

Мәртөк ауданы, Саржансай ауылы, №5 «Балөбек» бөбекжай бақшасы

Бекітемін:
меңгерушінің у.м.а Г.А. Нысанбаева

**2-3 жастағы балалардағы сөйлеу дамуының кешігуін түзету адаптивтік
бағдарламасы**

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

Сөйлеу дағдыларын дамыту – баланың дамуының негізгі міндеті және ең қиын міндеттердің бірі. Қазіргі уақытта сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың саны артып келеді. Оларды уақтылы анықтау және түзету көмегін мүмкіндігінше ертерек бастау өте маңызды.

Сөйлеу – өмірдің алғашқы жылдарында қалыптасатын нәзік психологиялық процесс.

Сөйлеудің қалыптасу процесі өте жеке және көптеген факторларға байланысты: әлеуметтік орта, баланың жынысы (әдетте ұлдар қыздардан әлдеқайда кеш сөйлей бастайды деп есептеледі), анамен психологиялық байланыс, физиологиялық даму, мидың қызметі және т. б. сөйлеудің қалыптасуын бақылау керек, баланы дыбыстар мен буындардың айтылуына, дәл қарым-қатынас процесінде арандату керек ересектермен сөйлеуді дамыту қажеттілігі қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін дамыту мәселесі мектеп жасына дейінгі балалардың, әсіресе бастауыш мектеп жасына дейінгі балалардың дамуын бағалау тұрғысынан маңызды болып табылады.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың даму ерекшеліктеріне С. Д. Забрамна, И. Ю. Левченко, В. И. Лубовский, Е. М. Мастюкова, в. г. Петрова, Е. А. Стребелева, У. в. Ульяновская, О. Н. Усанова, т. б. Филичева және т. б. жұмыстарын ұсынды. Балалардың сөйлеуін дамыту қоршаған ортамен танысу негізінде және процесінде жүзеге асырылады. Сөйлеуді меңгеру оған қоршаған әлемді белсенді игеруге, жаңа нәрселермен танысуға мүмкіндік береді, бала жалпылауды, талдауды үйренеді. Сабақтарды әзірлеу кезінде сөйлеу, музыка, қозғалысты қамтитын интеграцияланған сабақтарға артықшылық беріледі.

У. В. Ульяновский баланың сөйлеуінің дамуы тілді біртіндеп игерумен байланысты екенін атап өтті:

- фонематикалық есту қабілетін дамыту және ана тілінің фонемаларын айту дағдыларын қалыптастыру
- сөздік қорын және синтаксис ережелерін меңгеру
- лексикалық және грамматикалық заңдылықтарды белсенді меңгеру балада 2-3 жастан басталып, 7 жасқа дейін аяқталады
- сөйлеудің мағынасын түсіну жағын меңгеру.

Өз сабақтарымызда мектепке дейінгі жасындағы балалардың сөйлеуін дамыту үшін біз сабақтың ойын түрін қолданамыз, музыкалық ойындар, музыкалық шығармаларды тыңдау, музыка ересектер мен балалардың барлық әрекеттері мен сөйлеуін сүйемелдейді.

Баланың сөйлеуінің алғашқы жас кезеңдерінде дамуына назар аудару өте маңызды, өйткені осы уақытта баланың миы қарқынды өсіп, оның функциялары қалыптасады.

"Сөйлеу үшін, - деп жазады проф. М. М. Кольцова, - баланың өмірінің алғашқы үш жылы дамудың осындай "сыни" кезеңі болып табылады: осы уақытқа дейін мидың сөйлеу аймақтарының анатомиялық жетілуі аяқталады, бала ана тілінің негізгі грамматикалық формаларын меңгереді, сөздердің үлкен қорын жинақтайды. Егер

баланың сөйлеген сөзінің алғашқы үш жылында тиісті көңіл бөлінбесе, онда болашақта қуып жету үшін көп күш қажет болады". Сөйлеудің кешігуінің ең ауыр салдары-баланың интеллектуалды даму қарқынының біртіндеп баяулауы. Баладағы барлық психикалық процестер – есте сақтау, зейін, қиял, ойлау, мақсатты мінез-құлық-сөйлеудің тікелей қатысуымен дамиды. Уақтылы басталған түзету сабақтары болмаған кезде сөйлеу дамуының кешігуі баланың психикалық дамуының барлық барысын тежейді және бұрмалайды.

Осылайша, сөйлеу жалпы баланың жеке басын дамытудың маңызды құралдарының бірі болып табылады. Басқалардың сөйлеуін түсіну және өзінің белсенді сөйлеуі баланың барлық әрекеттерімен бірге жүреді. Баланың өмірінің алғашқы жылдарындағы сөйлеу дамуы оның кейінгі өміріне әсер етеді, сондықтан сөйлеу дамуын баланың өмірінің алғашқы күндерінен бастау керек. Сөйлеуді уақтылы және толыққанды меңгеру-баланың толыққанды психикасының қалыптасуының (пайда болуының) және оның одан әрі дұрыс дамуының алғашқы маңызды шарты. Уақтылы-бұл бала туылғаннан кейінгі алғашқы күндерден басталады; толыққанды дегеніміз-тілдік материалдың көлемі жағынан жеткілікті және баланы әр жас сатысында сөйлеуді толық көлемде меңгеруге итермелейді.

Психолог жұмысының бағыттары:

- сенсоримоторлы түзету;
- "бала – ересек", "бала – бала" ойын әрекетінің дағдыларын дамыту;
- психомоторлық дағдыларды меңгеру;
- жоғары психикалық функциялардың жұмысын жақсарту және жарты шар аралық өзара әрекеттесуді дамыту;
- психологиялық кедергілерді жою.

Түзету-дамыту жұмысын біртұтас құру принципі белгілі бір дағдылар мен дағдыларды пысықтау балалар іс-әрекетінің барлық түрлерінде жүзеге асырылатын ұйымды қамтиды. Ойын түрінде балалар сөздікті, шама, пішін, түс, заттар ұғымын игереді және бекітеді, жалпы және ұсақ моториканың қозғалысын игереді, артикуляциялық жаттығулар жасайды, өзін-өзі массаж жасаудың қарапайым әдістерімен танысады.

Ойын әдісі танымдық процестерді дамыту үшін ең қолайлы және балалардың психофизикалық мәліметтеріне сәйкес келеді. Сабақтарды мұндай қабылдау бүкіл сабақ барысында тұрақты назарға қол жеткізуге мүмкіндік береді және сәйкесінше тиімді түрде көтеріледі.

2-3 жастағы балалардағы сөйлеу дамуының кешігуін түзету бағдарламасы

Айы	Тақырыбы	Мақсаты	Мазмұны
Қыркүйек 1-4 апта	Бақылау		
«Қазан»	1 Ойыншықтар	1. Ойыншықтар туралы білімдерін қалыптастыру. 2. Балалардың белсенді сөздігіне ойыншықтардың атауларын, олардың түсін, пішінін енгізіңіз 2. Ұсақ моториканы дамыту. 4. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Қимылды жаттығу: «Біз машинамен келе жатырмыз» Д/о: «Сенде қандай ойыншық?» Тыныс алу жаттығуы: «Жел» Д/о: «Қай ойыншық тығылып қалды?»
	2 Дене мүшелері	1. Дене мүшелері туралы білімді қалыптастыру. 2. Балалардың белсенді сөздігіне дене мүшелерінің атауларын енгізіңіз. 3. Ұсақ моториканы дамыту. 4. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Қ/ж: «Қыздар мен ұлдар», «Шапалақтаймыз, топылдаймыз» Д/о: «Көрсет» «Қуыршақтың бетін жуамыз» Т/ж: «Жел» Саусақ ойыны: «Тығылыспақ»
	3 Отбасым	1. Отбасы мүшелері туралы түсініктерін қалыптастыру. 2. Осы тақырып бойынша белсенді сөздікті кеңейту. 3. Ұсақ моториканы дамыту. 4. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Д/о: «Менің отбасым» «Кім кетіп қалды?» Саусақ ойыны: «Отбасым» «Шұбар тауық» ертегісі
	4 Күз	1. Балаларға таныс әндердің сөздерін аяқтауға және сәйкес қимылдар жасауға үйрету. 2. Түстерді ажыратуға және атауға үйрету. 3. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Массаж «Жаңбыр» Мимикалық жаттығу «Бұлт күліп тұр, бұлт ашуланып тұр» Қ/ж: «Күзгі жапырақтар» Би: «Жапырақтар»
Қараша	1 Көкөністер	1. Көкөністер туралы білімді қалыптастыру. 2. Балалардың белсенді сөздігіне көкөністердің атауларын, олардың түсін, пішінін, дәмін енгізіңіз. 3. Ұсақ моториканы	Д /о: «Себетте не бар?» Саусақ ойыны: «Қояндар» «Бауырсақ ертегісі» Қ/о: «Бақшада» Ритмикалық ойын: «Жаңбыр»

			дамыту.	
	2	Жемістер	1."Жемістер" тақырыбы бойынша балалардың сөздік қорын белсендіру. 2.Муляжды суретпен байланыстыру қабілетін қалыптастыру. 3.Қозғалыстарды үйлестіруді дамыту. 4.Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Д /о: «Қонақтарға жемістерден дәм татамыз» М/о: «Себетке жина» Ритмикалық ойын: «Көңілді жаңбыр» Саусақ ойыны: «Саусақтар»
ббь	3	Ыдыстар	1.Балалардың белсенді сөздігіне ыдыс-аяқтың атауларын енгізіңізу. 2. Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды , ритм сезімін қалыптастыру.	Д /о: «Қуыршаққа ыдыс сатып алуға көмектес» Т/ж: «Ыссы шай» Саусақ ойыны: «Алақан»
	4	Киім	1.Балалардың белсенді сөздігіне киім атауларын енгізіңізу. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды , ритм сезімін қалыптастыру.	Д /о: «Киімді таңда», «Қуыршаққа нені сатып аламын», «Кімнің киімі?» Мимикалық гимнастика: «Балалар таңқалады» Логорифмикалық ойын: «Бірге ән айтамыз»
Желтоқсан	1	Аяқ киім	1.Балалардың белсенді сөздігіне аяқ киімдердің атауларыын енгізіңізу. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды, ритм сезімін қалыптастыру.	Д /о: «Аяқ киімді таңда», «Суретті құрастыр», «Кімнің аяқ киімі?» Мимикалық гимнастика: «Балалар таңқалады» Логорифмикалық ойын: «Бірге ән айтамыз»
	2	Жиһаз	1.Балалардың белсенді сөздігіне жиһаз атауларын енгізіңізу. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды , ритм сезімін қалыптастыру.	Д /о: «Сәуледе қонақта» «Тығылып қалған затты тап» Логорифмикалық ойын «Оркестр» «Үш аю ертегісі»
	3	Үй	1.Тақырып бойынша белсенді сөздік қорын кеңейту. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды, ритм сезімін қалыптастыру.	Д /о: «Қоянның үйінде қонақта», «Қоянға арналған сыйлықтар» Логорифмикалық ойын «Оркестр»
	4	Жаңа жыл	1.Қажетті сөзді таңдау	Ойын: «Ақшақар мен Аяз

			арқылы сөйлемді аяқтау кабілетін бекіту. 2.Сөздер мен козғалыстарды байланыстыру қабілеттерін калыптастыру. 3.Дұрыс артикуляцияларын калыптастыру.	ата» Муз /о: «Аяз ата» Саусақ ойыны: «Шыршаны безендіреміз»
Қаңтар	1	Қыс	1. Такпақтарды аяқтап айтуға қабілеттерін дамыту. 2.Сөздер мен қимылдарды сәйкестендіруді үйрету. 3.Артикуляцияларын, дұрыс тыныс алуын калыптастыру.	Т /ж: «Ұлпа қар» «Қыс» тақпағы М/о: «Қармен ойнаймыз»
	2	Қыс қызығы	1. Артикуляцияларын, дұрыс тыныс алуын калыптастыру. 2. Доп арқылы ойын әрекетін дамыту. 3.Жекеше және көпше формаларын түсінуге үйрету. 4. Сөздік қорларын етістіктермен кеңейту.	Д/о: «Суретті құрастыр»; «Ғажайп қалта»; «Аққала мүсіндейміз» Мимикалық жаттығу: «Балалар таңқалып жатыр» Саусақ гимнастика «Қызықты қыс»
	3	Қысқы киім	1.Балалардың белсенді сөздігіне киім атауларын енгізу. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды , ритм сезімін калыптастыру.	Д/о: «Киімді таңдап ал», «Қар кесегі», «Кімнің киімі» Мимикалық жаттығу: «Балалар таңқалып жатыр» Саусақ гимнастика «Қызықты қыс»
	4	Үй жануарлары	1.Балаларға жануарлардың дауыстары мен бейнесін байланыстыру, және оларды атау дағдыларын дамыту. 2.Балалардың белсенді сөздігіне үй жануарларының атауларын енгізіңізу. 3.такпақтардың сөздердің дұрыс айтуға деген	«Мысықтың туған күні» ертегісі. Музыкаға байланысты жануарлардың бейнесін еліктеу. Саусақ ойыны «Мысық туралы айтып бер» Ойын «Мысық пен тышқан» Мимикалық жаттығу «Марғау күлемдейді»

			ұмтылысын ояту. 4. Жануарлардың жүрістерін електеуге үйрету. 5. Сөз бен қимылын үйлестіру қабілетін дамыту. 6. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Логорифмикалық ойын «Марғау мен күшік» Музыкалық ойын «Мысық пен марғау» Жануарлар және олардың балалары туралы такпақтар тыңдау.
Ақпан	1	Үй құстары	1. Балаларға құстардың дауысы мен бейнесін байланыстыруға, оларды атап айтуға дағдыларын дамыту. 2. Балалардың белсенді сөздігіне үй құстарының атауларын енгізіңізу. 3. Такпақтың сөздерін аяқтап айтуға үйрету. 4. Қимыл арқылы құстардың бейнесін білдіруге үйрету. 5. Сөз бен қозғалысты үйлестіру қабілетін дамыту. 6. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Д/о: «Не келді?» «Ненің дауысы?» «Не тығылып қалды?» «Тауыққа арналған дән» Логорифмикалық ойын: «Әтеш» Саусақ ойын: «Тауық»
	2	Жабайы жануарлар	1. Балалардың сөйлеуінде орман тұрғындары мен олардың балаларының атауларын айтуға үйрету. 2. Сөз бен қозғалысты үйлестіру қабілетін дамыту. 3. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Қимылды жаттығу «Поезд» «Ормандағы оқиға» Д/о «Тиінге көмектес» Қ/о «Қасқыр мен қоян» «Үйшік ертегісі» Саусақ ойыны: «Бәрінде үйі бар»
	3	Әкелер күні	1. Заттардың белгілерін сөзбен жеткізе білу қабілетін қалыптастыру. 2. Мәтін мен қозғалысты байланыстыру қабілетін дамыту. 3. Бір қимылдан екіншісіне ауысу қабілетін дамыту.	Д/о «Әкеге арналған сыйлық» «Топтастыр» Тыныс алу жаттығуы «Қолымызды жылтамыз» Саусақ ойыны «Отбасым» Сурет арқылы әңгімелеу «Әкем, анам не істеп жатыр»
	4	Көліктер	1. Балалардың белсенді сөздігіне әртүрлі көлік	Д/о «Кім немен келе жатыр»

			түрлерінің атауларын енгізіңізу. 2.Сөйлем құруды үйрету. 3.Ритм сезімін дамыту.	Музыкалық дидактикалық ойын: «Жүреміз, ұшамыз, жүземіз»
Наурыз	1	Аналар күні	1.Зағтардың белгілерін сөзбен жеткізе білу қабілетін қалыптастыру. 2.Мәтін мен қозғалысты байланыстыру қабілетін дамыту. 3. Бір қимылдан екіншісіне ауысу қабілетін дамыту.	Д/о «Анам нені жақсы көрді» Саусақ ойыны «Анашым» М/ж «Әдемі қимыл»
	2	Құстар	1.Сөйлеуде көктемнің белгілерін белгілеу қабілетін бекіту. 2.Сөз мен қозғалысты үйлестіру қабілетін дамыту 3.Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.	Мимикалық жаттығу «Күн күлемдейді, мұнайады» Д/о «Қонжыққа көктем туралы айтып бер» Саусақ массажы «Торғайлар»
	3	Көктем	1.Көктемгі құбылыстар туралы балалардың сөздігін белсендіру. 2.Сөйлем құра білу қабілетін қалыптастыру. 3. Сөз бен қозғалысты үйлестіру қабілетін дамыту.	Ритмикалық ойын «Тамшылар» Қимылды жаттығу «Күн сәулесі» «Саябаққа саяхат» Суреттерді қарау «Көктемгі саябақ» Ән «Көктем»
	4	Көктемгі киім	1.Балалардың белсенді сөздігіне киім атауларын енгізіңізу. 2. Сөйлем құруды үйрету. 3.Дұрыс тыныс алуды, ритм сезімін қалыптастыру.	Д/о «Қуыршақты киіндіреміз» «Қандай киім» «Кімнің киімі» «Жамауды тап» Саусақ ойыны «Шалбар»
Сәуір	1	Ағаштар	1.Балалардың белсенді сөздігіне ағаш атауларын, олардың бөліктерін енгізіңізу. 2.Көктемде табиғи құбылыстар туралы білімді бекіту және әңгімелеу. 3. Ұсақ моторикасын дамыту.	Қимылды жаттығу «Ағаштар» Д/о «Жапырақтарды жина» «Балалар адасып кетті» «Ағаш егеміз» Сурет бойынша әңгімелеу «Орманда» Саусақ ойыны «Ағаштар мен бұталар» Тыныс алу жаттығу «Жел»
	2	Балықтар	1.Балалардың белсенді сөздігіне балықтардың	Қимылды жаттығу «Балықтар жүзіп жүр»

		атауларын және дене мүшелерінің атуларын енгізіңізу. 2.Көктемде табиғи құбылыстар туралы білімді бекіту және әңгімелеу. 3. Ұсақ моториканы дамыту.	Д/о «Балықты ұстап ао» «Суретті құрастыр» Саусақ ойыны «Балық» Тыныс алу жаттығуы «Кеме»
3	Бау - бақша	1.Балалардың белсенді сөздігіне ағаш атауларын, олардың бөліктерін енгізіңізу. 2.Көктемде табиғи құбылыстар туралы білімді бекіту және әңгімелеу. 3. Ұсақ моторикасын дамыту.	Қимылды жаттығу «Бақшада» Д/о «Көкөністер егеміз» «Бақта» сурет арқылы әңгімелеу . Саусақ ойыны «Ағаштар мен бұталар» Тыныс алу жаттығуы «Жел»
4	Гүлдер	1.Балалардың белсенді сөздігіне гүлдердің, және бөліктерінің атуларын енгізіңізу. 2.Көктемде табиғи құбылыстар туралы білімді бекіту және әңгімелеу. 3. Ұсақ моторикасын дамыту.	Қимылды жаттығу «Шалғындағы балалар» Д/о: «Қуыршақ Сәуле серуендеп жүр» Саусақ ойыны «Гүл» Тыныс алу жаттығуы «Бақбақ»
Мамыр	1	Жеңіс күні	1.Заттардың белгілерін сөзбен жеткізе білу қабілетін қалыптастыру. 2.Мәтін мен қимылды байланыстыру қабілетін дамыту. 3.Бір қозғалыстан екіншісіне ауысу қабілетін дамыту.
	2	Жәндіктер	1.Жәндіктер туралы балалардың сөздігін белсендіру. 2.Табиғатқа ұқыпты қарауға тәрбиелеу. 3.Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру.
	3	Жаз	1.Сұрақтарға жауап беруге үйрету. 2. Шағын тапмақты
			Логарифмикалық жаттығуы «Мерекелік отшашуы» Д/о «Жолды құрастырамыз» «Текшелер» Тыныс алу жаттығуы «Отшашу» Саусақ жаттығуы «Жалау» «Мерекелік шеруі» сурет бойынша әңгімелеу.
			Д/о «Қоңыз қайда тығылып қалды?» «Көбелек гүлін іздеп жүр» Қ/о «Қоңыздар» Саусақ ойыны «Гүлдер» Тыныс алу жаттығуы «Көбелектер»
			Қимылды жаттығу «Күнге жылынамыз» Д/о «Бауда ма, бақшада

		жаттауға және айтып беруге үйрету. 3. Дұрыс артикуляцияны қалыптастыру. 4. Ұсақ моторикасын дамыту.	ма?» «Көбелек неге қонды?» «Гүл шоғын тереміз» Тыныс алу жаттығуы «Көбелектер» «Өзенге шомыламыз» сурет арқылы әңгімелеу.
	4	Қорытынды диагностика	